

ทัศนะด้านการศึกษาในบทธลครร่อยแก้ว ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

รจเรช รุจนเวช*

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในศิลปวิทยาการหลายด้าน บุคคลส่วนใหญ่รู้จักท่านในฐานะครูและนักการศึกษาที่มีบทบาท มีความสำคัญต่อวงการการศึกษาไทยและการศึกษาระดับนานาชาติ ผลงานอีกด้านหนึ่งที่ทำให้บุคคลต่างๆ รู้จักท่านเป็นอย่างดีก็คือผลงานทางด้านอักษรศาสตร์ ท่านมีผลงานการประพันธ์เป็นจำนวนมาก ทั้งด้านวิชาการ การศึกษา สารคดีท่องเที่ยว กวีนิพนธ์ และบทละคร ฯลฯ บทบาทความเป็นนักอักษรศาสตร์ของท่านนั้นควบคู่มากับบทบาทของความเป็นครูและนักการศึกษาอย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด

ในบรรดางานเขียนของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองนั้น ท่านมีผลงานประเภทบทธลครเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตั้งแต่วัยเยาว์ของท่านที่มีโอกาสรับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เป็นนิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านงานละครของพระองค์ท่าน บทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีประมาณ ๖๕ เรื่อง บางเรื่องท่านคิดเค้าโครงเรื่องเอง บางเรื่องแปลจากพระราชนิพนธ์ภาษาอังกฤษในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบางเรื่องได้เค้าโครงมาจากบทละครภาษาต่างประเทศบ้าง จากวรรณกรรมไทยที่ผู้อื่นเขียนบ้าง นอกจากนี้ท่านยังแต่งบทละครภาษาอังกฤษด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ในการแต่งที่แตกต่างกัน เช่น แต่งเพื่อความบันเทิง แต่งให้กับสถานีวิทยศึกษา** แต่งให้กับโรงเรียนหรือสถาบัน

*อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

**ปัจจุบันได้พัฒนาขึ้นเป็นสถานีวิทยโทรทัศน์เพื่อการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่ที่ถนนศรีอยุธยา เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร

ต่างๆ เพื่อใช้แสดงเนื่องในโอกาสสำคัญ แต่งขึ้นเพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงาน ซึ่งได้แก่การแปลบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

ในส่วนของบทละครร้อยแก้วที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แต่งขึ้นเองมีจำนวนทั้งสิ้น ๒๕ เรื่อง แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท โดยหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลเป็นผู้กำหนดเรียกบทละคร ๓ ประเภทนี้ว่าบทละครพูด บทละครวิทยุ และบทละครวิทยุโทรทัศน์ บทละครพูดซึ่งเป็นบทละครที่ใช้เล่นบนเวทีมีจำนวน ๑๓ เรื่อง เช่นเรื่องพวงมาลัยเทพธิดา-สาริต หัวใจทอง บทละครวิทยุซึ่งเป็นบทละครที่ใช้เล่นออกอากาศทางสถานีวิทยุศึกษา มีจำนวน ๑๐ เรื่อง เช่นเรื่องยาม่า หางวาว สุวณณปัญญา และบทละครวิทยุโทรทัศน์จำนวน ๑ เรื่อง ซึ่งนำไปจัดแสดงทางวิทยุโทรทัศน์ของ ๗ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้แก่เรื่องความเมตตาการุญค้ำจุนโลก บทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลเป็นบทละครที่มีลักษณะเป็นบทละครสำเร็จรูป กล่าวคือ ตั้งใจแต่งขึ้นมาสำหรับเป็นบทที่สามารถนำไปแสดงได้โดยไม่ต้องนำมาปรุงแต่งอีก บทละครของท่านได้มีผู้นำไปเล่นในโอกาสต่างๆ อยู่เสมอ ทั้งที่ท่านจัดแสดงเอง และบุคคลอื่นนำไปเล่น ท่านมักใช้บทละครเป็นสื่อทางความคิด และเพื่อเป็นการเสริมประสบการณ์ ดังนั้นจะพบว่าบทละครที่ท่านแต่งขึ้นเองมีทั้งเรื่องที่เสนอทัศนะทางการศึกษา เรื่องที่ฝึกฝนความคิดทางคณิตศาสตร์ เรื่องที่แต่งขึ้นจากประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยว และเรื่องที่ส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรม เนื่องจากท่านมีความประสงค์จะเจริญรอยพระยุคลบาทตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะให้การศึกษาและอบรมจิตใจคนโดยใช้การแสดงละครเป็นสื่อ

เนื่องจากหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่ทำงานคลุกคลีอยู่ในวงการศึกษาระยะเวลานาน ได้เห็นถึงระบบการศึกษาของชาติและมีโอกาสร่วมวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาหลายต่อหลายครั้ง เห็นถึงข้อดีข้อด้อยต่างๆ ในการดำเนินงาน ดังนั้นแนวคิดในบทละครบางเรื่องของท่านที่นำเสนอออกมา ก็เพื่อต้องการวิพากษ์วิจารณ์ และเสนอทัศนะเกี่ยวกับระบบการศึกษาของประเทศไทย โดยใช้บทละครเป็นสื่อทั้งในรูปแบบของละครวิทยุ และละครพูด บทละครที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษามี ๓ เรื่อง ได้แก่เรื่องสุวณณปัญญา เรื่องสามเกลอ และเรื่องสามมากกว่าห้า

ในเรื่องสุวณณปัญญาและเรื่องสามเกลอดำเนินเรื่องเกี่ยวกับการศึกษา ประชาบาลและการขยายการศึกษาภาคบังคับ แนวคิดของสองเรื่องนี้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เสนอแนวคิดเรื่องการศึกษาโดย

ผ่านความรู้สึกนึกคิดและคำพูดของตัวละคร สะท้อนให้เห็นสภาพและแนวทางการแก้ปัญหาของระบบการศึกษาของไทย

เรื่อง **สุวันณปัญญา** เป็นบทละครที่แต่งขึ้นสำหรับกองเผยแพร่การศึกษาสงเคราะห์เสียดสภานักศึกษา เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ เนื้อเรื่องกล่าวถึงผู้ใหญ่ในวงการศึกษาท่านหนึ่งกำลังเดินทางกลับกรุงเทพฯ ภายหลังจากไปตรวจราชการด้านการศึกษาในจังหวัดแห่งหนึ่ง ในขณะที่นั่งรถผ่านหมู่บ้านชนบทบังเอิญรถเสียจึงหยุดรอแก้ไข ท่านผู้ใหญ่ได้พบกับสุวันณาและชาวบ้านจากการสนทนากันทำให้ท่านผู้ใหญ่ทราบถึงความต้องการของชาวบ้านว่าต้องการให้รัฐบาลสร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้านไม่ใช่ในตัวจังหวัด เพื่อพ่อแม่จะได้มีโอกาสอบรมสั่งสอนลูกหลานได้ด้วย ท่านผู้ใหญ่จึงได้ตกลงใจที่จะสร้างโรงเรียนมัธยมสามัญในหมู่บ้านแทนความคิดเดิมที่จะให้สร้างในตัวจังหวัด

จากเรื่อง **สุวันณปัญญา**นี้ ผู้แต่งต้องการเสนอแนวคิดที่ว่า การขยายการศึกษาไปสู่พื้นที่ชนบทมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าในตัวเมือง และควรเพิ่มวิชาชีพให้ด้วยเพื่อประโยชน์ของนักเรียนในอนาคต ผู้แต่งกำหนดให้สุวันณาและชาวบ้านเป็นตัวแทนของการแสดงแนวคิดดังกล่าว ดังที่มีปรากฏในบทสนทนาว่า

สุวันณา : ...ลูกหลานชาวบ้านในชนบทที่ไปศึกษาต่อในจังหวัดหรือในกรุงเทพฯ นะ ขาดการอบรมทางบ้าน ถ้าไม่มีใครปกครองอย่างใกล้ชิดใจก็แตก ไม่รู้จักประมาณตน อาจเสียได้ทางด้านจิตใจ เมื่อได้พบเห็นความเจริญแต่เพียงผิวเผิน ก็มักจะคิดสั้น มักจะละทิ้งอาชีพของบิดามารดา ถ้าเป็นอยู่ต่อไปเช่นนี้ ท้องที่ในชนบทก็มีแต่จะเสื่อมโทรมลง

(ปีน มาลากุล, ๒๕๑๒, น. ๔๗)

สุวันณา : ...ท่านจะสร้างโรงเรียนที่ในหมู่บ้านนี้สักหลังหนึ่งไม่ได้หรือคะ...โรงเรียนมัธยมสามัญเจ้าคะ ตามแผนการศึกษาชาติ...มีการสอนให้เด็กทำการงานด้วยไม่ใช่หรือเจ้าคะ ให้เรียนหนังสือด้วยฝึกฝนอาชีพต่างๆ จะได้ช่วยพ่อแม่ทำสวน ทำนา

(ปีน มาลากุล, ๒๕๑๒, น. ๔๗ - ๔๘)

ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าความคิดที่จะสร้างโรงเรียนในชนบทเป็นสิ่งที่ถูกต้อง โดยให้ตัวละครเอกฝ่ายชายคือท่านผู้ใหญ่อยอมตามความคิดของฝ่ายสุวันณาที่จะให้สร้างโรงเรียนในชนบทแทนการสร้างในตัวเมือง บทละครเรื่องนี้แต่งขึ้นภายหลังการกำหนดแผนการศึกษาชาติ ๓ ปี การวางแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นการเตรียมการขั้นต้นเพื่อให้มีการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก ๔ ปี เป็น ๗ ปี คือการให้กระทรวงศึกษาธิการเปิดชั้นมัธยมศึกษา ซึ่งหมายถึงชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๕-๖-๗) ในสมัยต่อมา แบ่งออกเป็น ๓ สาย คือ มัธยมศึกษาสามัญศึกษา มัธยมวิสามัญศึกษา และมัธยมศึกษาวิชาชีพ (ปีน มาลากุล, ๒๕๑๓, น.๑๒๐) การเพิ่มสายมัธยมศึกษาชั้นนี้เพราะรัฐบาลเห็นว่า ประเทศไทยยังเป็นประเทศกสิกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ยังจะต้องเป็นชาวนา ชาวไร่ ชาวนสวน การศึกษาชั้นมัธยมควรเป็นเครื่องสร้างเด็กให้กลับไปยึดอาชีพชาวนา ชาวไร่ และชาวนสวน ซึ่งเป็นมรดกต่อไป เหตุการณ์ในเรื่องสุวันณปัญญานี้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายการศึกษาดังกล่าว บทละครเรื่องนี้ นอกจากจะแต่งขึ้นเพื่อเสนอทัศนะทางการศึกษาแล้ว ผู้แต่งยังมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ข้อมูลเรื่องการขยายการศึกษาภาคบังคับอีกด้วย

ผู้แต่งสร้างตัวละครเอกของเรื่องคือสุวันณา เพื่อเป็นสื่อแสดงความคิดเรื่องการพัฒนาการศึกษาของชาติตามทัศนะของผู้แต่ง สุวันณาเป็นหญิงสาวหน้าตาดี ฉลาด มีการศึกษา ได้เรียนจนจบประกาศนียบัตรวิชาชีพครู ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าเป็นระดับการศึกษาที่สูงพอสมควร เป็นคนในหมู่บ้านชนบทที่รกร้างของท่านผู้ใหญ่ไปจอดเสียอยู่ เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง การที่ผู้แต่งสร้างเรื่องให้สุวันณาได้พบกับท่านผู้ใหญ่โดยบังเอิญ ทำให้สุวันณาได้มีโอกาสรับรู้เรื่องการขยายโรงเรียนของรัฐบาล ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในเรื่องนโยบายการศึกษาของชาติกับท่านผู้ใหญ่ และวางแผนให้ท่านผู้ใหญ่ได้พบกับชาวบ้านเพื่อจะได้ทราบปัญหาและความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง สุวันณาสามารถใช้สติปัญญาและวาทะที่คมคายโน้มน้าวใจท่านผู้ใหญ่ในวงการการศึกษาให้คล้อยตามกับความคิดในการขยายโรงเรียนสู่ชนบทได้เป็นผลสำเร็จ เปลี่ยนความคิดของท่านผู้ใหญ่จากเดิมที่คิดจะสร้างโรงเรียนในตัวจังหวัดแล้วเปลี่ยนใจให้สร้างในหมู่บ้านแทน การสร้างโรงเรียนในหมู่บ้านแห่งนี้จึงเกิดขึ้นได้เพราะสติปัญญาและความฉลาดของสุวันณา และในอนาคตโรงเรียนนี้ก็ยังคงใช้สติปัญญาของสุวันณาต่อไปในการเป็นครูให้แก่เด็กๆ ที่นี้ด้วย

ท่านผู้ใหญ่เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญเช่นเดียวกัน เป็นผู้ที่มีทัศนคติและความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับสุวัณณาซึ่งเป็นตัวละครเอกในเรื่อง ท่านผู้ใหญ่ในเรื่องนี้มีลักษณะน่าเกรงขาม ดุมีอำนาจ และเฉียบขาดทำงานด้านการศึกษา มีตำแหน่งเป็นผู้บริหารระดับสูงซึ่งน่าจะหมายถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากมีอำนาจในการสั่งการและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศ ดังที่ท่านตัดสินใจขยายโรงเรียนในชนบทแทนการขยายในตัวจังหวัด และสั่งการให้ผู้ว่าราชการจังหวัดดำเนินการต่อไป การที่ผู้แต่งสร้างตัวละครท่านผู้ใหญ่เป็นผู้มีอำนาจทางการศึกษาและเป็นตัวละครหลักในการดำเนินเรื่อง เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาของชาติในระดับของการบริหารระบบการศึกษา ท่านผู้ใหญ่เป็นตัวละครสำคัญที่เชื่อมโยงและนำเสนอสิ่งที่ เป็นปัญหาในเรื่อง ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลในการชี้แจงกับประชาชนให้เข้าใจ นโยบายการศึกษาของประเทศ ดังที่ท่านผู้ใหญ่สนทนากับชาวบ้านว่า

ท่านผู้ใหญ่ : ฉันยอมรับละป้า ว่าประถมศึกษาน่ะยังไม่พอ เวลาที่เด็กอยู่ในโรงเรียนนะ มันสั้นนัก ๔-๕ ปี ก็ออกแล้ว ความรู้ก็ยังน้อย อายุก็ยังน้อย นิสัยใจคอก็อาจจะยังไม่เข้ารูปเข้ารอย จึงยังไม่ดี ทำอะไรไม่ได้อย่างที่ป้าพูด แต่เรากำลังจะขยายการศึกษามากระดับชั้นป้า เราจะให้เรียนต่ออีก ๓ ปี ถ้ามีกำลังทรัพยากรก็เพียงพอที่ต่อไปได้ จนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์ ฉันจึงได้สั่งให้เขาขยายชั้นเรียนอย่างไรละ

ป้าสาย : ขยายที่ไหนกันจ้ะ

ท่านผู้ใหญ่ : ขยายชั้นเรียนที่ในจังหวัดจ้ะ

ป้าสาย : ที่ในจังหวัดน่าเธอ ทำไมไม่ขยายที่บ้านฉันล่ะ

ท่านผู้ใหญ่ : อ้าว ก็ที่จังหวัดน่ะ เป็นศูนย์กลางการศึกษาของจังหวัดนี่อย่างไรละ เหมือนกับที่กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางการศึกษาของเมืองไทย

ป้าสาย : ศูนย์กลางศูนย์แกลงอะไร ฉันไม่เข้าใจ แต่โรงเรียนที่จังหวัดน่า ทำให้ลูกฉันสูญเสียไปหมด อย่าให้ฉันพูดถึงเลย เจ็บใจนัก

ท่านผู้ใหญ่ : เอ๊ะ ป้าส่งลูกไปเรียนที่จังหวัดด้วยหรือ

ป้าสาย : จำ อำเภอบางออกให้ส่งไป ฉันก็ไม่รู้ชื่อไหนชื่อไหน เด็กมันอยากรจะไป ฉันก็ส่งไป เสียใจทุกคน อย่าให้ฉันพูดถึงมันเลย

(ปีน มาลาภูล, ๒๕๑๒, น.๒๙-๓๐)

ความคิดของท่านผู้ใหญ่นี้เป็นความคิดที่ขัดแย้งกับความคิดและความต้องการของสุวณณาและชาวบ้านซึ่งเป็นเพียงประชาชนกลุ่มเล็กๆ ของประเทศ ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าความคิดของสุวณณาและชาวบ้านเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะการสร้างโรงเรียนนั้นจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริงๆ กับลูกหลานของชาวบ้าน ตัวละครฝ่ายสุวณณาเป็นตัวแทนของชาวบ้านที่รู้ปัญหา และแสดงความต้องการอันแท้จริงออกมา ท่านผู้ใหญ่จึงได้เข้าใจและตัดสินใจตามความคิดของสุวณณาและชาวบ้าน

การกำหนดคุณลักษณะของตัวละครที่เป็นท่านผู้ใหญ่นี้ ผู้แต่งต้องการให้ภาพของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และเมื่อนำไปจัดแสดงก็ได้เชิญพลเอกมังกร พรหมโยธี มาแสดงเป็นท่านผู้ใหญ่ในเรื่อง ซึ่งในขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนั่นเอง และเชิญรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ นาย นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา มาแสดงเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอีกด้วย

บทละครเรื่องนี้เป็นบทละครวิทยุ และการที่เป็นบทละครวิทยุนี้เองจึงทำให้ผู้แต่งซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น สามารถเชิญพลเอกมังกร พรหมโยธี มาเล่นได้ เพราะหากจะเชิญให้มาเล่นละครเวทีก็คงเป็นเรื่องยาก เนื่องจากมีขั้นตอนของการจัดแสดงที่ยุ่งยากซับซ้อนมากกว่า การสร้างตัวละครให้มีลักษณะใกล้เคียงตามฐานะของบุคคลในชีวิตจริงเช่นนี้ ทำให้เรื่องสมจริงมากขึ้นเสมือนเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง อีกทั้งเมื่อเป็นการแสดงและผู้แสดงเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จึงเพิ่มความน่าสนใจได้ดีกว่าตัวละครแบบอื่น ๆ และเกิดความคุ้นเคยใกล้ชิด เป็นกันเองระหว่างผู้แสดงและผู้ฟัง เป็นการลดช่องว่างของบุคคลสองฝ่าย และแสดงให้เห็นว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการก็เห็นด้วยกับนโยบายการศึกษา นี้ การสร้างตัวละครท่านผู้ใหญ่ขึ้นมาจึงมีความเหมาะสม สามารถประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความคิดดังกล่าวให้คนทั่วไปคล้อยตามได้ เพราะเห็นเป็นจริงเป็นจังน่าเชื่อถือ

เรื่องสามเกลอ เป็นบทละครพูด ๒ องก์ แต่งทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันนั้น บทละครเรื่องนี้ได้เคย

นำไปจัดแสดง ณ หอวิชาฐานุสรณ์* ด้วย เนื้อเรื่องกล่าวถึงนายอำเภอในอำเภอหนึ่ง ซึ่งอยู่ห่างไกลพระนคร ได้ร่วมหารือกับน้องสาวและเพื่อนซึ่งเป็นผู้จัดการธนาคารสาขาในอำเภอนี้ในเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาการศึกษาของประเทศ ทั้งสามคนร่วมกันคิดวางแผนโครงการเพื่อหาทางแก้ปัญหาระบบการศึกษา ทั้งในด้านการหาเงินอุดหนุนงานการศึกษา และวิธีการที่จะให้ฝ่ายต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาการศึกษา ประชาบาลให้เจริญก้าวหน้า

บทละครเรื่องสามเกลอมุ่งเสนอแนวคิดที่ว่า การศึกษาประชาบาลควรได้รับความร่วมมือจาก ๓ สถาบัน ได้แก่ สถาบันประชาชน สถาบันข้าราชการ และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยทัศนะดังกล่าวนี้แสดงผ่านความคิดและความเห็นของตัวละครในเรื่อง ซึ่งร่วมกันคิดวางแผนและหาหนทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับระบบการศึกษาของชาติ ดังเช่นที่ตัวละครกล่าวว่า

เสวต : ...การพัฒนาท้องถิ่นนั้น เขามุ่งจะให้กระตือรือร้นทำงานกันอย่างคึกคักในท้องที่ ไม่ใช่คอยแบมือขอทานแล้วแต่พระเดชพระคุณจะให้แต่อย่างเดียว เช่นในเรื่องการศึกษา ใครมีลูกมีหลานอยากจะให้เข้าโรงเรียนก็ต้องสำนึกในความรับผิดชอบด้วย

(ปีน มาลากุล, ๒๕๑๓, น.๒๘)

เสวต : ประทานโทษ กฎหมายอาญาของนายอำเภอห้ามคนโกงได้เมื่อไรกัน เห็นว่าคุณบ่าวทองพุดถูก การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อย่างซื่อสัตย์สุจริตสำคัญไม่แพ้ความสำนึกในความรับผิดชอบของประชาชนจริงๆ นะ เราได้หลักสำคัญถึงสองข้อแล้ว

(ปีน มาลากุล, ๒๕๑๓, น.๔๔)

*อาคารหอวิชาฐานุสรณ์ตั้งอยู่ในบริเวณหอสมุดแห่งชาติ ถนนสามเสน กรุงเทพมหานคร ได้เริ่มเปิดดำเนินการในวันพระราชสมภพครบ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นสถานที่รวบรวมและเผยแพร่งานพระราชนิพนธ์และพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ และจัดกิจกรรมทางด้านวิชาการ เช่นการจัดให้มีการประชุม ปาฐกถา และการจัดนิทรรศการในเรื่องที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีการแสดงละครจากพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนต่างๆ ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย

ชาว : ...สถาบันประชาชนกับสถาบันข้าราชการเจ้าหน้าที่หาเป็นการ
เพียงพอสำหรับงานอันมโหฬารของเราไม่ เราต้องพึ่งสถาบัน
พระมหากษัตริย์

(ปีน มาลากุล, ๒๕๑๓, น.๙๗)

ชาว : ถ้าโครงการของเราเขียนเสร็จเรียบร้อยเมื่อใด ก็ต้องรายงาน
เสนอไปยังผู้บังคับบัญชาตามลำดับ ถ้ารับหลักการ ก็ขอให้มีความ
กราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในพระบรมม-
ราชูปถัมภ์

(ปีน มาลากุล, ๒๕๑๓, น.๙๘)

ผู้แต่งต้องการชี้ให้เห็นว่า งานการศึกษาของประชาชนจะพัฒนาและเจริญ
ก้าวหน้าได้นั้น ประชาชนจะต้องร่วมมือร่วมใจและมีความรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่ต้อง
ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และต้องอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

บทละครเรื่องนี้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๒ ซึ่งการขยายการศึกษาภาคบังคับ
ได้ดำเนินการร่วม ๙ ปีแล้ว นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๔ ตามโครงการขององค์การศึกษา
สหประชาชาติ เรียกว่า แผนการราจี (Karachi Plan) ซึ่งมีระยะเวลาของโครงการเป็นเวลา
๒๐ ปี (ปีน มาลากุล, ๒๕๑๓, น.๑๒๒) แต่การดำเนินงานนั้นล่าช้า และไม่ค่อยประสบ
ผลสำเร็จเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากงบประมาณ ความร่วมมือ และความรับผิดชอบ
ของประชาชนในการส่งบุตรหลานเข้าเรียน รวมถึงการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ
ผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้แต่งตระหนักว่าหากยังประสบปัญหาเช่นนี้อยู่ และไม่ได้รับการ
แก้ไขที่เหมาะสม จะทำให้การขยายการศึกษาภาคบังคับในประเทศไม่สัมฤทธิ์ผลตามแผน
แต่หากสถาบันทั้ง ๓ ฝ่ายที่กล่าวถึงได้ร่วมมือกัน ย่อมทำให้การศึกษาประชาชนของ
ประเทศประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจ

เหตุที่ผู้แต่งยกปัญหาการศึกษาขึ้นมาอภิปรายในบทละครเรื่องสามเกลอ
เพราะผู้แต่งได้เคยเข้าร่วมฟังการประชุมสัมมนาการวางแผนการศึกษาระดับชาติ ที่
สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ จากการนั่งฟังปาฐกถาและการอภิปรายครั้งนั้น
จึงมีส่วนกระตุ้นเตือนให้นำปัญหาการศึกษาเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของเหตุการณ์
ในเรื่อง การแต่งบทละครเรื่องนี้จึงเป็นเพียงการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการ
ศึกษาในทัศนะของผู้แต่งเท่านั้น

ข้อสังเกตประการหนึ่งในการสร้างตัวละครในเรื่องสามเกลอ คือ ตัวละครเอก

มีด้วยกันถึง ๓ ตัว ซึ่งได้แก่บัวทอง ขาบ และเศวต ทุกตัวมีบทบาทและความสำคัญต่อเรื่องเท่าเทียมกันหมด การที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งมีเจตนาที่จะมุ่งเน้นเหตุการณ์ในเรื่องมากกว่าจะให้ความสำคัญกับตัวละคร ตัวละครที่สร้างขึ้นทำหน้าที่เป็นเพียงสื่อของการเสนอสารของผู้แต่งและทำให้เรื่องดำเนินไปได้ด้วยบทสนทนา ตัวละครเอกทั้งสามทำให้เรื่องดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและเข้มข้นด้วยสภาวะต่างๆ ที่ตัวละครสื่อออกมา เหตุการณ์หลักในเรื่องเป็นการนั่งสนทนากันของตัวละครเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยกันระดมความคิดเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการศึกษา ซึ่งเนื้อหาในการสนทนานี้แสดงให้เห็นแนวคิดของเรื่องได้อย่างชัดเจน

“สามเกลอ” ที่ผู้แต่งตั้งเป็นชื่อเรื่องนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนแนวคิดของเรื่อง สามเกลอคือเครื่องมือที่ใช้ในงานก่อสร้างซึ่งมีใช้กันโดยทั่วไปในสมัยของผู้แต่งเป็นที่รู้จักกันดี ดังที่ตัวละครได้อธิบายถึงสิ่งนี้อย่างชัดเจนว่า

ขาบ : ...แล้วก็เลยคิดไปถึง “สามเกลอ” ที่พวกจีนเขาใช้เวลาก่อสร้าง
เศวต : อ้อ กันรู้แล้ว สามเกลอที่เขาใช้ตอกเข็มลงรากลึก คนงานสามคนยืน
สามมุม ยกขึ้นไป แล้วทั้งโครมลงไปบนหัวเสาเข็ม
(ปีน มาลากุล, ๒๕๑๓, น.๗๙-๘๐)

ผู้แต่งใช้ “สามเกลอ” เป็นสัญลักษณ์แทนแนวคิดของเรื่องที่ว่า การศึกษาประชาบาลควรได้รับความร่วมมือจากประชาชน ข้าราชการ และอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ การที่ผู้แต่งใช้ “สามเกลอ” เป็นสัญลักษณ์ในเรื่องเพราะผู้แต่งมีความเห็นว่า การศึกษาประชาบาลเปรียบเสมือนเสาเข็ม และเสาเข็มนี้เองที่จะเป็นรากฐานของความเติบโตทางสังคม ดังนั้นเครื่องมือที่จะนำมาใช้ตอกเสาเข็มก็คือสามเกลอ ดังที่ตัวละครในเรื่องยกคำประพันธ์ตอนหนึ่งว่า

บัวทอง : ประเทศเรานั้นหรือคือตึกใหญ่
จะมันคงอยู่ได้เพราะรากฐาน
เข็มตอกลึกศึกษาประชาบาล

.....
การที่เรามุ่งจะขยายการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียนประชาบาล
เพื่อให้เป็นรากฐานมั่นคงของชาติไปโดยน่ะ อาจไม่เป็นผลสำเร็จ
นอกจากจะหา “สามเกลอ” มาตอกเข็มให้ลึก

(ปีน มาลากุล, ๒๕๑๓, น.๘๐-๘๑)

สถาบันทั้งสามที่กล่าวถึงข้างต้น เปรียบเหมือนคนสามคน ยืนสามมุม คนทั้งสามต้องหันหน้าเข้าหากัน และร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน ดอกเส้าเข็มลงไปพร้อมๆ กัน เข็มนั้นจึงจะลึกลงไปได้ และคำว่า “เกลอ” นี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสนิทสนมและสามัคคีกลมเกลียวกันอีกด้วย

นอกจากบทละครแนวการศึกษาเรื่องสุวินณปัญญา และเรื่องสามเกลอ ซึ่งผู้แต่งได้แสดงทัศนะด้านการศึกษาไว้โดยตลอดทั้งเรื่องแล้ว บทละครในแนวอื่นๆ ที่ต่างออกไปบางเรื่องก็ได้แสดงทัศนะด้านการศึกษาบางประการไว้ด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากเรื่องสามมากกว่าห้า ซึ่งเป็นบทละครแนวปัญหาใจหยาบคณิศาสตร์ บทละครเรื่องนี้เดิมแต่งสำหรับการแสดงทางวิทยุกระจายเสียง แต่เป็นบทละครสำหรับแสดงบนเวทีภายหลัง เนื้อเรื่องกล่าวถึงสามีที่พยายามจะพิสูจน์ให้ภรรยาเห็นว่าเด็กอายุ ๕ ขวบยังไม่รู้จักค่าของเงิน โดยให้ลูกชายอายุ ๖ ขวบ และลูกสาวอายุ ๕ ขวบ เลือกระหว่างธนบัตรใบละ ๕ บาท ๑ ใบ กับธนบัตรใบละ ๑ บาท ๓ ใบ ครั้งแรกลูกสาวเลือกธนบัตรใบละ ๑ บาท ๓ ใบ พ่อได้พิสูจน์อีก ๒ ครั้ง โดยไม่ให้ลูกชายเลือกด้วย ปรากฏว่าลูกสาวเลือกธนบัตรใบละ ๑ บาท ๓ ใบ ทุกครั้ง เมื่อพี่ชายอธิบายให้น้องสาวฟังว่าธนบัตรใบละ ๕ บาท มีค่ามากกว่าธนบัตรใบละ ๑ บาท ๓ ใบ น้องสาวได้ตอบพี่ชายว่า พี่ชายได้เพียง ๕ บาท แต่ตนได้ถึง ๙ บาทแล้ว

ผู้แต่งได้แสดงทัศนะในเรื่องการให้การศึกษาแก่เด็กไว้ในคำพูดของสามีซึ่งมีอาชีพเป็นครูว่า

นายพิน : อะไร โรงเรียนอนุบาลให้การบ้านเด็กด้วยหรือ
 แม่อร : บวกๆ ลบๆ เท่านั้นแหละคะ
 นายพิน : บวกๆ ลบๆ นั้นแหละสำคัญ ถ้าสอนไม่ดี สมองของเด็กก็เสียหมด
 (ปิ่น มาลากุล, ๒๕๑๒, น.๑๘๓)

นายพิน : แม่อรยังไม่เข้าใจฉัน สิ่งที่ฉันค้นพบและเห็นว่าสำคัญก็คือการสอนเลขเป็นเครื่องจักรไปนั้นให้ผลร้ายมากกว่าผลดี กระบวนการของเลขแต่ละอย่างนั้นต้องมาพร้อมกับพัฒนาการของสมองและจิตใจ
 แม่อร : เอ้อ...คุณหาศัพท์แสงที่ไหนมาใช้...ดิฉัน..
 นายพิน : พุดต่างๆ ก็คือ เมื่อถึงเวลาก็นสอนได้ สอนง่ายและเป็นประโยชน์ถ้ายังไม่ถึงเวลาก็ดรอกันข้าม กลายเป็นเครื่องจักร เสียสมองด้วยฉันกำลังพิสูจน์ความคิดฉันนี้อยู่ใหม่ละ

(ปิ่น มาลากุล, ๒๕๑๒, น.๑๘๔)

ผู้แต่งได้ชี้แนะเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาความคิดของนักเรียน โดยยกกรณีการสอนคณิตศาสตร์ให้แก่เด็กว่า ควรเลือกประเด็นที่เหมาะสมกับวัยและระดับสติปัญญาของเด็กจึงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าการยึดเย็ดความรู้มากจนเกินระดับสติปัญญาและวัยไม่เป็นผลดีต่อพัฒนาการทางการศึกษาของเด็ก คือเรียนด้วยความไม่เข้าใจและไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์ต่อบทเรียน เช่นที่ตัวละครพิสูจนีให้เห็นว่าการสอนให้เด็กรู้จักค่าของเงินไม่เหมาะที่จะสอนกับเด็กอายุ ๕ ขวบ เป็นต้น

จากการศึกษาบทละครทั้งสามเรื่องของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล พบว่าตัวละครหลายตัวเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการศึกษา เช่น สุวณณา ในเรื่อง *สุวณณปัญญา* เรียนจบจากวิทยาลัยครู ท่านผู้หญิง เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ฆาป ในเรื่อง *สามเกลอ* เป็นนายอำเภอซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการศึกษาในท้องที่ และนายพินในเรื่อง *สามมากกว่าห้า* เป็นครูสอนคณิตศาสตร์ การที่ตัวละครส่วนใหญ่เป็นบุคคลในแวดวงการศึกษา อาจเป็นเพราะผู้แต่งคุ้นเคยและอยู่ในวงการศึกษามาโดยตลอด บทละครที่เขียนขึ้นจึงมักจินตนาการเอาจากสิ่งใกล้ตัว และท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับตัวละครกลุ่มนี้เป็นพิเศษ อีกทั้งสามารถสอดแทรกแนวคิดทางการศึกษาได้ง่ายและสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง

จะเห็นได้ว่าบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ช่วยเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบและแผนงานการศึกษาของประเทศให้ชัดเจนขึ้น เห็นถึงพัฒนาการในการดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมกับได้แนะแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาให้ก้าวหน้าตามทัศนะของผู้แต่ง บทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงเป็นบทละครที่มีคุณค่าในด้านการนำเสนอสารและแนวคิด เพื่อเสริมความรู้และพัฒนาสติปัญญา อีกทั้งยังสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินในฐานะที่เป็นบทละครเพื่อการแสดงอีกด้วย

บรรณานุกรม

กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. "บุษาคู ท่าน ม.ล.ปิ่น มาลากุล...ปูชนียบุคคล." ใน *ปิ่น มาลากุล อนุสรณ์รำลึกถึง*. หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พณฯ ศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙. หน้า ๑๖๙-๑๗๔.

..... "ฯพณฯ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กับงานด้านอักษรศาสตร์."
 ในปีนั้น มาลากุล อนุสรณ์รำลึกถึง. หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ
 ศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๙.
 หน้า ๑๒๕-๑๓๕.

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. "วรรณกรรมของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล." ใน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อนุสรณ์
 ๗ รอบ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๐.

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. บทละครพูดสิบเรื่อง. กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๒.

..... . บทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศทาน หงส์ทอง. กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์,
 ๒๕๑๓.

..... . บทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง. กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๒.

พรรณงาม แยมบุญเรือง. "การจำแนกประเภทผลงานวรรณกรรมของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล." วิทยานิพนธ์
 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔.

รจเรข รุจนเวช. "บทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
 ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

